

Олександр Білих

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИСВІЙНИХ ЗАЙМЕННИКІВ У ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ КІНЦЯ XVI–XVII СТ.

У статті на матеріалі стародруків кінця XVI–XVII ст. проаналізовано особливості творення відмінкових форм присвійних займенників у церковнослов'янській мові української редакції. Здійснено зіставлення виявлених форм із відповідними одиницями в старослов'янській та тогочасній українській мовах. Проведений аналіз дав змогу констатувати, що розглянуті присвійні займенники багато в чому зберегли давні (старослов'янські) особливості у відмінюванні. Водночас зафіксовані варіантні утворення свідчать, що в аналізованій групі форм відбувалися зміни. Зокрема, розпочався процес зникнення родових відмінностей у наз. в. множини, а також процес руйнування системи двоїнних форм. Зафіксованим змінам значною мірою сприяв вплив тогочасної української мови, в якій розрізнення за родами в наз. в. множини присвійних займенників (а також усіх узгоджуваних слів) зникло, практично вийшли з ужитку і форми двоїни. Вплив української мови проявився в окремих випадках також у фонетичному складі аналізованих форм.

Ключові слова: церковнослов'янська мова української редакції, присвійні займенники, відмінкові форми займенників.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Характерною особливістю функціонування української літературної мови в кінці XVI–XVII ст. була її активна взаємодія з церковнослов'янською мовою [8, с. 35–44, 90–96; 10, с. 137]. За спостереженнями науковців, на цей час «усі рівні української літературної мови позначені зростаючим впливом церковнослов'янської» [10, с. 147]. Однак, констатуючи наявність такого впливу та аналізуючи його результати, дослідники поки що мало уваги приділяють вивченню власне церковнослов'янської мови. Тому актуальною на сьогодні залишається проблема впливу української мови на церковнослов'янську. Дослідження результатів цього впливу на всіх рівнях мовної системи необхідне для створення повної картини розвитку як української літературної мови, так і церковнослов'янської української редакції.

Крім того, в Україні кінця XVI – початку XVII ст. завдяки розвитку освіти, книгодрукування, а також завдяки особливостям полеміки між православними й католиками (одним із предметів якої була церковнослов'янська мова) відбувалися інтенсивні процеси розвитку й упоряд-

кування церковнослов'янської мови та кодифікації її норм, унаслідок чого Україна в XVII ст. стала центром, де вироблялися норми цієї мови, які впливали на весь греко-слов'янський ареал [13, с. 61]. Тому вивчення церковнослов'янської мови української редакції кінця XVI–XVII ст. є потрібним не тільки для створення загальної історії церковнослов'янської мови та всебічного дослідження розвитку української літературної мови, воно є необхідним і для повної характеристики процесів, які відбувалися в цей час у літературних мовах інших слов'янських народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Церковнослов'янська мова української редакції вказаного періоду вже достатньо довго перебуває в полі зору багатьох дослідників, однак знаходиться поки що загалом на периферії їхніх зацікавлень. Науковці, зокрема, звертали увагу на сфери її функціонування (у зв'язку з характеристикою мовної ситуації в Україні та інших слов'янських землях у XVI–XVII ст. [4, с. 20–45; 13, с. 52–87; 8, с. 35–40, 90–96; 10, с. 135–152]), здійснювали різноаспектні дослідження церковнослов'янських словників і граматик [8; 9; 7; 6], аналізували особливості орфографії та словозміни деяких частин мови (переважно на матеріалі Острозької Біблії 1581 р., а також «Синопису») [2, с. 130–406; 1]. Але поки що ні один з її рівнів не був предметом окремого аналізу в нормативному плані (із залученням широкого матеріалу, представленого насамперед у друкованих книгах), тому вивчена вона фрагментарно, що зумовлює актуальність обраної теми.

Мета пропонованої розвідки – схарактеризувати особливості творення відмінкових форм присвійних займенників у церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI–XVII ст. Ця мета передбачає розв'язання таких конкретних завдань: 1) виявити використувані в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI–XVII ст. відмінкові форми присвійних займенників, за наявності варіантів форм, з'ясувати їхні кількісні характеристики; 2) порівняти виявлені форми з рекомендованими граматиною М. Смотрицького, що дасть змогу з'ясувати, наскільки стійкими були норми вживання форм аналізованих займенників; 3) порівнявши особливості формотворення присвійних займенників у церковнослов'янській мові з відповідними одиницями у старослов'янській та українській мовах, виявити можливі результати впливу української мови на творення розглянутих форм.

Матеріал для дослідження дібрано переважно зі стародруків кінця XVI–XVII ст. (перелік використаних джерел див. наприкінці статті).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В обстежених пам'ятках виявлені такі присвійні займенники: **мой, твoй, сoй, нашъ, вашъ**. Присвійність стосовно третьої особи, за рідкісними винятками, виражена формами род. в. предметно-особового займенника (**его, еѡ, ихъ**). Власне присвійні займенники третьої особи у проаналізованому матеріалі практично відсутні. Зафіксовані лише поодинокі вживання слова **егѡвѡ**: **Въскр(с)ніе** (ТрЦв 1631, 378)*, **егово ... въскр(с)еніе** (ТрЦв 1642, 248 зв.), *Яковъ бо естъ отецъ ихъ, ... таковы и еговѣ сынове суть* (ПМ, 116), **Видѣвши же егѡво дѣла жена ѡбѣже** (РО 1683, 15). Крім того, в обстеженому матеріалі, як і в старослов'янській мові [3, с. 178], достатньо поширеними є випадки, коли замість присвійних займенників уживаються короткі форми дав. в. особових та зворотного займенників: **деснаѡ ти рѣка гѣ съкрѹши враги** (ОБ 1581, 32), **Помани насъ Гѣ, егда прїйдеши въ цр(с)твїи си** (Ч 1617, 99).

Проаналізовані присвійні займенники відмінюються за займенниковою відміною, переважно м'якою групою. Виявлена повна їхня парадигма (однина, множина і двоїна). Будова більшості зафіксованих форм відповідає рекомендаціям граматики М. Смотрицького, на відхилення звертаємо окрему увагу в ході розгляду. Далі подаємо аналіз цих форм у межах груп за числами.

Однина

У наз. в. одн. розглянуті присвійні займенники представлені з нульовими закінченнями (для чол. р.) й закінченнями **-є** та **-ѡ (-ѡ)** (для, відповідно, середн. й жін. родів): **завѣтъ мой** (ОБ 1581, 7), **братъ твoй** (Лим. 1628, 43), **Бгъ нашъ** (ТрЦв 1631, 728), **слово моє** (ОБ 1581, 66), **имѡ твоє** (ЄвЛ 1644, 5 нн), **тѣцанїе наше** (ПКП 1661, 7 нн), **слово ваше** (МД 1666, 90), **дѣла моѡ** (Ч 1617, 13), **вола твоѡ** (Лим. 1628, 73), **вбитє(ѡ) нѣѡ** (ЛМГ, 31), **вѣра ваша** (ПМ, 128). Форм на зразок *муй, твуй*, які використовувалися в українській літературній мові XVI–XVII ст. [5, с. 141; 11, с. 132], не виявлено.

* У круглих дужках після скороченої назви джерела подано номер аркуша або сторінки, звідки взятий приклад. Позначка *зв.* указує на зворот аркуша. Цифра перед позначенням аркуша (2/, 3/ і т. д.) вказує на номер пагінації (якщо їх кілька). Аркуші першої й другої пагінації спеціально не позначаються. Цифра /2 після номера аркуша вказує на праву колонку (якщо текст у пам'ятці поділений на колонки), ліва спеціально не позначається. Виносні літери подані в круглих дужках у рядку, таким самим способом подаються **ъ** і **ь**, позначені в текстах надрядковими знаками. Цитати з перевидань подаються звичайним шрифтом курсивом.

У род. в. зафіксовані форми з переважно традиційними (які вживалися й у старослов'янській мові) закінченнями **-его** (для чол. і середн. родів) та **-єѧ** (для жін.): **всѧ дни живота моего** (Ч 1617, 25 зв.), **по бл(с)ловенію ... старца своего** (ПКП 1661, 27 нн), **мѣтвами ... ншого ѿца** (ЛМГ, 35), **ѿ елєѧ вашего** (ЄвЛ 1644, 87 зв.), **гла(с) мѣтвы моеѧ** (ОБ 1581, 3/6), **ѿ юности своеѧ** (ПКП 1661, 32), **ѿ трапезы вашеѧ** (МД 1666, 90 зв.). Крім того, серед форм чол. р. в рукописній пам'ятці виявлене одне утворення на **-ого** (очевидно, результат впливу української мови): **сѧ вашого монастыря** (ПМ, 53). Серед форм жін. р. зафіксовані поодинокі вживання на **-ей**: **да не зазрите грѣбости моеї** (ПКП 1661, 43 зв.), **противници церкви нашей** (ПМ, 120). Закінчення **-ей** зрідка використовувалося для творення род. в. присвійних займенників і в українській літературній мові XVI–XVII ст. [5, с. 148; 11, с. 143]).

У дав., ор. та місц. відмінках у всіх випадках представлені традиційні закінчення, відповідно, **-ємѹ**, **-имѹ**, **-ємѹ** (для чол. і середн. родів) та **-ей**, **-єю**, **-ей** (для жін.): **тѣлу твоєму** (ПМ, 51), **ко бѣ своємѹ** (ЛМГ, 25), **царєви нашєму** (Син. 1680, 181), **мечємѹ моимѹ** (ОБ 1581, 32), **закономѹ твоимѹ** (Ч 1617, 9), **гласомѹ своимѹ** (ТрЦв 1631, 19), **вашимѹ нерадѣніємѹ** (ПМ, 92), **о грѣсѣхъ моем** (Ч 1617, 49), **добротѣхъ моеї** (Ч 1617, 83), **къ ... тишинѣхъ своєї** (МД 1666, 3), **къ ... бл(д)чци ншеї** (ПКП 1661, 59), **Кровію своєю** (МД 1666, 60), **дшею вашею** (ЄвЛ 1644, 18), **вѣхъ своєї храминѣхъ** (МД 1666, 75).

У знах. в. одн. чол. і середн. родів присвійні займенники мають ті самі форми, що й у наз. в. (або род. для займенників чол. р. при назвах істот). У жін. р. представлені закінчення **-ѹ** (**-ю**): **ѿидѹ вѣхъ землю мою** (ОБ 1581, 163), **творити волю твою** (Ч 1617, 43), **простри рѣкѹ свою** (ТрЦв 1631, 379), **на ползу нашу** (ПМ, 88), **за вашѹ всѣхъдѹ** (МД 1666, 15 зв.).

Множина

Яскравою особливістю церковнослов'янської мови кінця XVI–XVII ст. у порівнянні з тогочасною українською є окремі родові форми наз. мн. для присвійних займенників. У чол. р. такі форми мають переважно традиційне закінчення **-и**: **врази мои** (ОБ 1581, 3/11), **агглі твої** (Ч 1617, 38 зв.), **ѿцы нши** (МД 1666, 270/2), **сынове ваши** (ЄвЛ 1644, 39). Рідко трапляються утворення на **-ѧ** (очевидно, резуль-

тат упливу форм жін. та середн. родів): **подвиги твоѧ** (ПКП 1661, 40 зв.), **родители ... наша** (Ч 1617, 27 зв.).

У середн. та жін. родах представлене переважно традиційне закінчення **-ѧ (-а)**: **слова моѧ** (ОБ 1581, 270/2), **вправданїѧ твоѧ** (Ч 1617, 9), **именованїѧ наша** (ПКП 1661, 12 нн), **оумышленїѧ ваша** (ТрЦв 1631, 481), **кости моѧ** (ОБ 1581, 3/6), **сѣдбы твоѧ** (Ч 1617, 10), **жены наша** (ОБ 1581, 77/2), **ногы ваша** (ОБ 1581, 7/2). Крім того, серед форм як середн., так і жін. родів зафіксовані поодинокі варіантні утворення на **-и** (очевидно, результат упливу чол. р.): **азъ и дѣти мои** (ПКП 1661, 40), **гаже видѣша очи ваши** (ТрЦв 1631, 482), **дѣвицы твои изыйдѣтъ** (ОБ 1581, 163/2), **наши рѣцѣ сѣт(ь) нечисты** (ПКП 1661, 17 нн).

У непрямих відмінках проаналізовані присвійні займенники мають спільні для всіх родів переважно традиційні закінчення, відповідно, **-ихъ** (род.), **-имъ** (дав.), **-ѧ (-а)** (знах.), **-ими** (ор.), **-ихъ** (місц.): **ѿ врагъ моихъ** (ОБ 1581, 3/11/2), **грѣхъ ради вашихъ** (ПКП 1661, 10 зв.); **рабѡмъ твоим** (ТрЦв 1631, 2), **дѣшамъ вашимъ** (ПКП 1661, 45 зв.); **въ дворы своѧ** (Ч 1617, 29 зв.), **оцысти грѣхи наша** (ОБ 1581, 3/16), **изорци ми дѣла своѧ** (Лим. 1628, 54 зв.), **да видѣтъ ваша добра дѣла** (ЄвЛ 1644, 11 зв.), **сѣхраню заповѣди твоѧ** (Ч 1617, 70), **ты вѣси нѣша немоци** (ПКП 1661, 40 зв.); **слышателями моим** (МД 1666, 2), **под ногами вашими** (ЄвЛ 1644, 130 зв.); **на пѣтехъ ... моихъ** (ОБ 1581, 270), **въ ср(д)цыхъ своихъ** (ТрЦв 1631, 75), **въ днешъ нашихъ** (ПМ, 75). У формах род., дав. та місц. відмінків займенників **нашъ**, **вашъ** після ш зрідка трапляється **ѣ** (очевидно, вплив української мови): **мѣтвѣ ... ѿцѣ нѣшихъ** (Ч 1617, 27 зв.), **сѣсѣдо(м) нашимъ** (ОБ 1581, 3/16/2), **дѣшамъ вашимъ** (ЄвЛ 1644, 36 зв.), **ѡ ... Кнзехъ нашихъ** (Ч 1617, 26), **въ ср(д)цыхъ вашихъ** (ЄвЛ 1644, 117). У знах. в. для всіх родів зафіксовані поодинокі варіанти із закінченням **-и** (очевидно, вплив наз. в. чол. р.): **за грѣхи наши** (ЛМГ, 26), **чрезъ ... нѣши очи** (МД 1666, 46), **сѣти свои ... дарова** (ПМ, 54), **свои ... силы подвиже** (Син. 1680, 179).

Двоїна

У двоїні аналізовані займенники представлені невеликою кількістю вживань, однак зафіксовані всі їхні форми.

У наз. та знах. дв. чол. р. присвійні займенники мають традиційне закінчення **-ѧ (-а)**: **два сѣна ваша** (ОБ 1581, 148), **сына твоя оба измрутъ** (ПМ, 93), **встави родителѧ своѧ** (ЛМГ, 6). У середн. й жін.

родах функціонує переважно -и: **скончастѣса очи мои** (Ч 1617, 13), **рѹцѣ твои сътвориста ма** (Ч 1617, 12 зв.), *да ... помажу оцѣ мои* (ПМ, 100), **виж(д)ѣ рѹцѣ мои** (МД 1666, 15). Ці форми були звичайними в старослов'янській мові [12, с. 119]. У граматиці М. Смотрицького для наз. та знах. відмінків присвійних займенників середн. р. рекомендовані форми на -а (-а): **моа** (214), **твоа** (217), **своа** (219), **наша** (225), **ваша** (228). Для жін. р. – на -ѣ: **моѣ** (214), **твоѣ** (216), **своѣ** (218), **нашѣ** (225), **вашѣ** (227). У розглянутому матеріалі вони представлені лише поодинокими вживаннями: *Онъ же ... омы очи своя* (ПМ, 69), **призвав(ѣ) обѣ женѣ своѣ** (Лим. 1628, 19). Зафіксована також форма середн. р. на -и: **оутверждѣ на та оцѣ мои** (Тр. 1646, 60).

Інокли в обстежених пам'ятках трапляються випадки, коли замість двоїнних форм наз. та знах. відмінків використано форми множини: **Два бо стѣи наши** (замість **наша**) **Серафими Антвнїи и Феодосїи** (ПКП 1661, 33 зв.). Зафіксовано також уживання форми однини жін. р. замість двоїни: **возми их на рама твою** (ОБ 1581, 66).

У непрямих відмінках (крім знах.) двоїни неособові родові займенники в обстеженому матеріалі мають, як і в старослов'янській мові, однакові для всіх родів форми.

У род. та місц. представлені форми на -єю: **свѣтъ очію моєю** (Ч 1617, 48 зв.), **на свѣтъ крыл твоєю надѣюса** (Ч 1617, 42), **въ очію моєю** (ОБ 1581, 138), **Дша моа въ рѹкѣ твоєю** (Ч 1617, 15), **гави ми са мних(ѣ) имѣа(и) на плещѣ своєю удѣлїа ѿ рогозин(ѣ)** (Лим. 1628, 67). У ПМ зафіксований стягнений варіант род. в.: *время есть отрясти мракъ отъ очію свою* (ПМ, 125). Подібні форми трапляються й у старослов'янській мові [3, с. 178]. Серед проаналізованих форм род. та місц. відмінків виявлена, крім того, достатньо велика кількість випадків, коли замість двоїни вживається множина (при множинних формах означуваних імен): **въ кровѣ крил твоихъ** (замість **крил твоєю**) (Ч 1617, 84 зв.), **вѣлма сотворишася на очесехъ моихъ** (замість **очію моєю**) (Лим. 1628, 53), **при двоухъ ншихъ** (замість **двою нашѣ**) **застѹпникахъ** (ПКП 1661, 6 нн).

У дав. та ор. відмінках проаналізовані присвійні займенники мають традиційне закінчення -има: **свѣтилник(ѣ) нугама моима** (Ч 1617, 14 зв.), **по(д)ножіє ногама твоима** (ЄвЛ 1644, 78 зв.), **предѣ очима моима** (Ч 1617, 69), **трѹж(д)ашеся рѹкама своим(а)** (ПКП 1661, 59 зв.). Виявлені також випадки, коли двоїна вживається замість множини: **прѣ(д) очима нашима** (ОБ 1581, 3/16), **внѣшите оушима**

вашима (ТрЦв 1631, 481). Двоїнні форми займенників зумовлені відповідними формами іменників. Зафіксований також випадок помилкового вживання замість ор. дв. форми род.: **рѣкѹ свою наставилъ ихъ єсть** (ОБ 1581, 3/16). Виявлені й випадки вживання множини замість двоїни: **ногамъ моимъ** (замість **ногама моима**) (ОБ 1581, 3/11/2; Ч 1617, 45 зв.), **со двома ѹчениками своими** (замість **ѹченикома своима**) (ЛМГ, 3).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проаналізований матеріал демонструє, що присвійні займенники в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI–XVII ст. багато в чому зберегли давні (старослов'янські) особливості відмінювання. Водночас виявлені варіантні утворення свідчать, що в розглянутій системі форм представлені певні тенденції розвитку. Зокрема, це тенденція до зникнення родових відмінностей у наз. в. множини, а також тенденція до руйнування системи двоїнних форм. Значною мірою зафіксованим змінам сприяв вплив тогочасної української мови, в якій розрізнення за родами в наз. в. множини присвійних займенників (а також усіх узгоджуваних слів) та форми двоїни практично зникли. Вплив української мови проявився в окремих випадках також у фонетичному складі проаналізованих форм.

Перспективи подальшого дослідження розглянутих одиниць убачаємо в проведенні зіставного аналізу особливостей творення та функціонування форм присвійних займенників у різних редакціях церковнослов'янської мови.

Перелік умовних скорочень назв використаних джерел

ЄвЛ 1644 – **Євангеліон сирѣчь: Блговѣстїє Бгдхнвенныхъ євангелистѣ.** – Львів : Друкарня братства, 1644. – [12], 412 арк.

Лим. 1628 – **Лімонарѣ. Сирѣчь, цвѣтникъ.** – Київ : Друкарня Соболя, 1628. – 183 арк.

ЛМГ – **Лѣтописецъ ѡ перво(м) зачатїи и созданїи сѣага швители мн(с)тра гѣсти(н)ского ...** // Чтенія въ императорскомъ обществе исторїи и древностей російскихъ при Московском университетѣ – М. : Въ Университетской типографїи, 1848. – Год третїй. – № 8. – С. 1–46.

МД 1666 – **Меч(ъ) дхвнхъ ... Книга проповѣдї(й) ... юже соорѣжи Лазарѣ Барановичѣ.** – Київ : Друкарня лаври, 1666. – [15], 465 арк.

ОБ 1591 – **Библіа сирѣчь книгы ветхаго и новаго завѣта** – Острог : Друкарня Костянтина Острозького, 1581. – 628 арк.

ПКП 1661 – **Патерїкъ или штечникъ печерскїй.** – Київ : Друкарня лаври, 1661. – 314 арк.

ПМ – Собственноручныя записки Петра Могилы // Архивъ Юго-Западной России, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ. – Кіевъ : Типографія Г.Т. Корчак-Новицкаго, 1887. – Часть 1, томъ 7. – С. 49–180.

РО 1683. – Туптало Дмитрій [Ростовський]. Руно орошенное. – Чернігів, 1683. – [7], 106, [1] арк.

Син. 1680 – Синописіс // Українська література XVII ст.: Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / Упоряд., приміт. і вступ. стаття В. І. Кречотня ; Ред. тому О. В. Мишанич. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 167–181.

СмГр – Смотрицький М. *Грамматіки славенскіа правилное Гунтагма* / Підгот. факс. вид. та дослідження пам'ятки В. В. Німчука. – К. : Наукова думка, 1979. – 492 с.

Тр. 1646 – *Євхологїонъ албо молитвослов, или требникъ* – Київ : Друкарня лаври, 1646. – 860 с.

ТрЦв 1631 – Тріюдь цвітна. – Київ : Друкарня лаври, 1631. – [22], 828 с.

ТрЦв 1642 – *Трївдїон си єсть, Трипѣснець, сѣой Великой Пятдесятницы*. – Львів : Типографія Михайла Сльозки, 1642. – [6], 433, [1] арк.

Ч 1617 – Часослов. – Київ : Друкарня лаври, 1617. – [21], 190, [2] арк.

Література

1. Абраїмова Т. В. Система іменника в українській літературній мові XVII ст. (на матеріалі «Синопису») : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Абраїмова ; Харківський державний університет. – Харків, 1999. – 18 с.
2. Булич С. К. Церковнославянские элементы в современном литературном и народном русском языке. Ч. I / С. К. Булич // Записки историко-филологического факультета императорского Санкт-Петербургского университета. Часть XXXII. – СПб : Типография И. Н. Скороходова, 1893. – 409 с.
3. Вайан А. Руководство по старославянскому языку / А. Вайан. – М. : Издательство иностр. литературы, 1952. – 446 с.
4. Житецький П. Г. Нарис літературної історії української мови в XVII ст. / П. Г. Житецький // Вибрані праці. Філологія. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 19–138.
5. Керницький І. М. Система словозміни в українській мові. На матеріалах пам'яток XVI ст. / І. М. Керницький – К. : Наукова думка, 1967. – 288 с.
6. Кузьминова Е. А. Граматики церковнославянського языка в культурно-язиковом пространстві Росії XVI–XVIII вв. : автореф. дисс. на соиск. уч. степени доктора філол. наук : специальность 10.02.01 «Русский язык» / Е. А. Кузьминова ; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. – М., 2012. – 47 с.
7. Мечковская Н. Б. Ранние восточнославянские грамматики / Н. Б. Мечковская ; под. ред. А. Е. Супруна. – Минск : Изд-во «Университетское», 1984. – 159 с.
8. Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською / В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1980. – 304 с.

9. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст. / В. В. Німчук – К. : Наукова думка, 1985. – 223 с.
10. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов / В. М. Русанівський – К. : Наукова думка, 1985. – 231 с.
11. Самійленко С. П. Нариси з історичної морфології української мови. Ч. II : навч. посібник для студ. філолог. ф-тів / С. П. Самійленко – К. : Радянська школа, 1970. – 190 с.
12. Селищев А. М. Старославянский язык. В 2 ч. Ч. 2. Тексты. Словарь. Очерки морфологии : учеб. пособие для студентов и аспирантов филолг. ф-тов / А. М. Селищев. – М. : Гос. учебно-пед. изд-во Мин-ва просв. РСФСР, 1952. – 206 с.
13. Толстой Н. И. История и структура славянских литературных языков / Н. И. Толстой – М. : Наука, 1988. – 239 с.

References

1. Abraimova T. V. Systema imennika v ukrainskii literaturnii movi XVII st. (na materialakh «Synopsysu»): avtoref. dys. na zdobuttia stup. cand. fil. nauk: spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / T. V. Abraimova; Harkivskiy derzhavnyi universytet. – Kharkiv, 1999. – 18 s.
2. Bulich S. K. Tserkovnoslavianskiie elementy v sovremennom literaturnom i narodnom russkom yazyke. Ch. I. / S. K. Bulich // Zapiski istoriko-filologicheskogo fakulteta imperatrskogo Sankt-Peterburgskogo universiteta. Chast XXXII – SPB : Tipografiia I. N. Skorokhodova, 1893. – 409 s.
3. Vaian A. Rukovodstvo po staroslavianskomu yazuku / A. Vayan. – M. : Izdatelstvo inostranoi literatury, 1952. – 446 p.
4. Zhytetskyi P. G. Narys literaturnoi istorii ukrainskoi movy v XVII st. / P. G. Zhytetskyi // Vybrani pratsi. Filolohiia. – K. : Naukova dumka, 1987. – S. 19–138.
5. Kernytskyi I. M. Systema slovozmyny v ukrainskii movi. Na materialakh pamiatok XVI st. / I. M. Kernytskyi – K. : Naukova dumka, 1967. – 288 p.
6. Kuzminova E. A. Grammatiki tserkovnoslavianskogo yazyka v kulturno-yazukovom prostranstve Rossii XVI–XVIII vv.: avtoref. diss. na soisk. uch. stepeni doctora filol. nauk. 10.02.01 «Russkii yizyk» / E. A. Kuzminova; Mockovskii gosudarstvennyi universitet im. M. V. Lomonosova. – M., 2012. – 47 s.
7. Mechkovskaia N. B. Ranniie vostochnoslavianskiie gramatiki / N. B. Mechkovskaia ; pod red. A. E. Supruna. – Minsk : Izd-vo «Universitetskoe», 1984. – 159 s.
8. Nimchuk V. V. Staroukrainska leksykohrafia v ii zviyazkakh z rosiiskoiu ta biloruskoii / V. V. Nimchuk. – K. : Naukova dumka, 1980. – 304 s.
9. Nimchuk V. V. Movoznavstvo na Ukraini v XIV–XVII st. / V. V. Nimchuk. – K. : Naukova dumka, 1985. – 223 s.
10. Rusanivskiy V. M. Dzherela rozvytku shidnoslovianskykh literaturnykh mov / V. M. Rusanivskiy – K. : Naukova dumka, 1985. – 231 p.
11. Samiilenko S. P. Narysy z istorychnoi morfologii ukrainskoi movy Ch. II : navch. posibnyk dlia stud. filoloh. f-tiv / S. P. Samiilenko – K. : Radianska shkola, 1970. – 190 p.

12. Selishchev A. M. Staroslavianskii yazyk V 2 ch. Ch 2. Teksty. Slovar. Ocherki morfologii: uchebnoe posobie dlia studentov i aspirantov filologicheskikh f-tov / A. M. Selishchev. – M. : Ministerstvo prosv. RSFSR, 1952. – 206 p.
13. Tolstoi N. I. Istoria i struktura slavianskikh literaturnykh yazykov / N. I. Tolstoi. – M. : Nauka, 1988. – 239 s.

Билых Александр. Особенности склонения притяжательных местоимений в церковнославянском языке украинской редакции конца XVI–XVII ст. В статье на материале старопечатных изданий конца XVI–XVII ст. проанализированы особенности образования падежных форм притяжательных местоимений в церковнославянском языке украинской редакции. Проведено сопоставление выявленных форм с соответствующими единицами в старославянском и украинском языках. Результаты анализа дают основания констатировать, что рассмотренные притяжательные местоимения во многом сохранили древние (старославянские) особенности склонения. Вместе с тем, зафиксированные вариантные образования свидетельствуют, что в рассмотренной группе форм происходили изменения. Начался процесс исчезновения родовых отличий в им. п. множественного числа, а также процесс разрушения системы двойственных форм. Зафиксированные изменения в значительной мере поддерживались влиянием украинского языка, в котором к этому времени родовые отличия в им. п. множественного числа для притяжательных местоимений исчезли, практически вышли из употребления и формы двойственного числа. Влияние украинского языка проявлялось в отдельных случаях также в фонетическом облике проанализированных форм.

Ключевые слова: церковнославянский язык украинской редакции, притяжательные местоимения, падежные формы местоимений.

Bilykh Oleksandr. Peculiarities of possessive pronouns declination in church Slavonic language of Ukrainian edition of the end of XVI–XVII c. The peculiarities of creation of possessive pronouns case forms in Church Slavonic language of Ukrainian edition are analyzed in the article according to the materials of old printings of XVI-XVII centuries. The comparison of the considered forms with the correspondent ones in the Old Slavonic and Ukrainian languages is made. The analysis performed allowed to confirm that the possessive pronouns considered have largely preserved ancient (Old Slavonic) features in conjugation. However, alternate formations suggest that the analyzed group of forms underwent changes. In particular, the process of gender differences disappearance in the nominative case in plural as well as the destruction of doubling forms. To a large extent the recorded changes have been introduced due to the influence of the contemporary Ukrainian language where the distinction by genders in nominative case of possessive pronouns in plural form (and all conjugated words) disappeared, dual forms almost were also not used and considered to be obsolete. The influence of the Ukrainian language can be noticed in some cases also in phonetic composition of the analyzed forms.

Key words: Ukrainian edition of the Church Slavonic language, possessive pronouns, pronouns case forms.